

Telehistorisk vandring i Stockholm

Årets soliga 17 maj var inte bara Norges dag utan även en högtidsdag för oss som fick den stora glädjen att, med KV Tahvanainen som ciceron, se några av huvudstadens telehistoriska minnesmärken. KV var för tillfället något begränsad av ett elakt operationssår, men trots detta jagade vi snart i full entusiasm genom gränderna alltmedan KVs outsinliga kunnande flödade över oss lyckliga medvandrare. Vi följde den av KV utstakade geografiskt lämpliga routen men i mitt referat har jag försökt ordna platserna i historiskt kronologisk ordning. Håll till godo och i er !

Från Storkyrkobrinken pekade KV upp mot Kungliga Slottets tak, där år 1794 sattes upp en optisk telegraf av semafortyp (med rörliga armar), konstruerad av kanslirådet Edelcrantz. Telegraflinjens andra ändpunkt fanns i Götiska tornet vid Drottningholms slott och en mellanstation fanns vid nuvarande Äppelvikens. Efter några tester sändes, i västlig riktning, den 1 november 1794 det första svenska telegram vars innehåll finns bevarat för eftervärlden. Det var en hyllning till Gustav IV Adolf på hans 16-årsdag. KV reciterade den pompösa poesin ur sitt goda minne.

Nästa optiska telegrafinrättning inom Stockholm stad var placerad på Södermalm, i Katarina kyrkas torn, och utgjorde ändstation för en linje från Vaxholm. Denna telegraf, som var av den svenska eller Edelcrantzska modellen med 10 luckor, var i drift från 1795 till 1808.

På Mosebacke, inte långt från Katarina kyrka, fanns redan från 1808 en optisk telegraf. 1838 donerade fabrikören Gustaf Bång sin nybyggda fastighet på Fiskargatan att användas som telegrafinrättning. Donatorn basade över den nödvändiga verksamhet i staden som gav honom öknamnet Skit-Bång. På byggnadens tak uppsattes två ställningar riktade mot Älta resp. Kummelnäs. Efter att den optiska telegrafen avsomnat 1866 användes fastigheten av Telegrafverkets utbildningsanstalt och från 1891 för verkstadsrörelsen. Den stora tillbyggnaden mot Svartensgatan uppfördes 1901 efter ritningar av Isak Gustaf Clason.

KV är väl förtrogen med dessa kvarter. Han växte upp i hörnhuset Svartensgatan/Mosebacke torg och hans far var instrumentmakare hos Stille-Werner som tog över verkstadslokalerna när Telegrafverket flyttade till Nynäshamn 1913. KV mindes att på taket till vattentornet, som också gränsar till torget, fanns på sin tid rikets första FM-sändarantenn. En livlig diskussion uppstod givetvis om ändamålet med de antenner som numera huserar på taket. Den minnesplatta som finns uppsatt på Bångska husets fasad mot Fiskargatan avbildar ett telegraftecken och de optiskt bevandrade avläste tecknet 615 som helt enkelt betyder "till".

Nästa historiska nedslag gjorde vi på Ridderholmen. På Kammarrättens husfasad fanns 1836-66 en optisk telegraf som utgjorde filial till stationen i Bångska huset till vilken fanns fri sikt. Då de flesta användarna fanns i filialens närhet på Ridderholmen och i Gamla Staden, tjänades mycken tid vid telegramleveranser. Bångska huset låg högt, men tyvärr lite avlägset. Telegrambuden kunde givetvis inte utnyttja Katarinahissen då denna tillkom först 1888. Vi kunde dock nyttja hissen men lyckades fastna och blev sittande i övre läget utan att dörren kunde öppnas. Medan hissföraren försökte lösgöra oss diskuterades vilket som skulle vara lindrigast för STSF; om linorna gick av eller om hisskorgens botten gick ur. När vi lyckligen var fria berättade KV för oss om bröderna Malmstens svindlande cykeluppvisning på hissen år 1912 och underhöll oss dessutom med en skröna om en arbetare som störtade ner vid hissbygget.

I 1600-talshuset med den sköna senrenässansfasaden vid Storkyrkobrinken 2 (Oxenstiernska palatset ritat av Jean de la Vallée) hade styrelsen för Kongl. Electriska Telegraf-Werket sitt första säte från 1853. Här fanns också den första telegrafstationen för allmänheten. Därefter, mellan 1858 och 1871, huserade Telegrafstyrelsen och -stationen i Ryningska palatset på Stora Nygatan 2.

1871 flyttade Telegrafstyrelsen till Skeppsbron 2 (Ridderstolpska huset). Visserligen bytte styrelsen adress redan 1908 men telegraf- och annan televerksamhet fanns kvar i huset ända till 1993. Den klassiska adressen Skeppsbron 2 är känd för alla stockholmare som "Telegrafen". Här har många inlett sin televerksbana, så även KV som startade med att klistra telegramremсор i början på 40-talet. Över grannhuset, Slottsbacken 8 (Flemingska palatset) vajar fortfarande Teliapflaggan. Redan 1889 flyttade det expanderande Telegrafverket in i detta 1600-talshus som vid 1950-talets ombyggnad återfick en del av sina gustavianska praktrum.

Mellan 1908 och 1924 hade Telegrafstyrelsen sitt säte i Riksbankshuset vid Järntorget (Nya Bankohuset, uppfört 1680 efter ritningar av Tessin d.ä.). 1924 flyttade man så till Brunkebergstorg men då är vi utom ramarna för denna vandring. Åter till 1800-talet !

Vid Storkyrkobrinkens hörna med Västerlånggatan, i det lejongula huset där apoteket Korpen nu huserar, öppnade Stockholms Bell Telefonaktiebolag den 1 september 1880 Sveriges första telefonstation. Drygt 100 abonnenter var anslutna trots att ett abonnemang årligen kostade 160 kr vilket motsvarar ca 7000 kr i dagens mynt. Men startavgift och minutkostnad var 0 kr.

Ett stenkast från Stortorget, på Svartmannagatan 6, hade Stockholms Allmänna Telefonaktiebolag en understation 1883-87. På taket fanns ett 18m högt telefontorn varifrån trådar spreds ut över Gamla Stan. Stationen var den första i Sverige med LMEs multipelbord. Den som ännu inte har kastat Dagens Nyheter från 1993 kan titta i På Stan-bilagan för veckan 28/5-3/6 där KV har skrivit en artikel om denna byggnad.

Trots konkurrensen mellan de två telefonbolagen i Stockholm kunde man samsas om gemensamma dubbla telefonkiosker. Den kiosk på Kornhamnstorg framför vilken Sällskapet poserar är omskyldad till "Riks o Sthlms Telefon". Som ni ser var vi alldeles för få medlemmar som utnyttjade denna otroligt fina möjlighet att få veta vad som döljer sig bakom stadens fasader. Efter att vandringen avslutats på Söders höjder tackade vi KV för ett par synnerligen intressanta och givande timmar. Att det under den följande lunchen pratades gamla teleminnen är väl intet att förvånas över.

KV berättade, Rustan höll i pennan och Henrik i kameran.

